

ACTION RESEARCH IN EDUCATIONAL SCIENCES

Michaela MIKUŠOVÁ – Vladimír SOTÁK

Abstract: The contribution present an action research methodology. Defines action research as the relationship between practice and theory, the change in methodology and research methodology as a cyclical participatory process. The action research as part of the teacher's business is to obtain practical results immediately useful in teaching practice.

Key words: action research, cycles, education, teachers, Kurt Lewin, methods

AKČNÝ VÝSKUM V PEDAGOGICKÝCH VEDÁCH

Resumé: Príspevok predstavuje metodológiu akčného výskumu. Vymedzuje pojem akčného výskumu ako vzťah medzi praxou a teóriou, medzi metodológiou zmeny a výskumnou metodológiou, ako cyklický a participatívny proces. Cieľom akčného výskumu ako súčasť učiteľovej činnosti je získanie praktických výsledkov bezprostredne použiteľných v pedagogickej praxi.

Kľúčové slová: Akčný výskum, cyklus, vzdelávanie, učitelia, Kurt Lewin, metódy

1 Úvod

V súčasnosti absentuje prítomnosť tejto problematiky v slovenských publikáciách. Je mnoho autorov, ktorý sa problematikou akčného výskumu zaoberajú len okrajovo, alebo ju len spomenú v rozsahu pár riadkov alebo jedného odseku. Pociťujeme nedostatočne rozpracovanú túto oblasť a to je hlavným dôvodom na napísanie o akčnom výskume ucelene.

2 Akčný výskum

Slovníkové definície uvádzajú, že akčný výskum je taký druh výskumu, ktorého cieľom je zlepšovať určitú časť vzdelávacej praxe [1].

„Akčný výskum (anglicky *action research*, nemecky *Aktionsforschung*) je praktický výskum organizovaný pedagogickými praktikmi v rámci svojho pôsobenia vo vlastnej inštitúcii na výučbu (vzdelávanie alebo výcvik), sociálno-výchovnú starostlivosť alebo na poradenské služby, aby sa zlepšila alebo vynovila najmä ich metodická a organizačná práca“ [2].

Dnes už klasická definícia tohto pojmu pochádza od Johna Elliotta, ktorý hovorí, že: „akčný výskum je učiteľom prevádzaná systematická reflexia profesijných situácií s cieľom ich ďalšieho rozvoja“ [3].

Akčný výskum je známy aj pod rôznymi inými názvami, ako sú napr. emancipačný výskum, akčné učenie, kontextové akcie výskumu, ale všetky sú variáciou jednej témy. Zjednodušene povedané, akčný výskum je „učenie sa praxou“,

tzn. skupina ľudí identifikuje problém, niečo vyrieši, zistí ako ich úsilie bolo úspešné, a ak nebudú spokojní, skúsia to znova. Zatiaľ, čo toto je podstata prístupu akčného výskumu, existujú aj ďalšie kľúčové atribúty činnosti výskumu, ktoré sa odlišujú od bežných problémov, ktoré sa riešia každý deň.

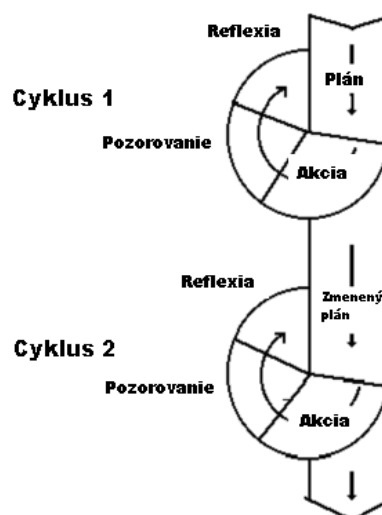
Stručnejšia definícia akčného výskumu podľa Gilmorea, Krantza a Ramireza je: „Akčný výskum sa snaží prispieť aj na praktické problémy ľudí v bezprostrednej problematologickej situácii a ďalších cieľov sociálnej vedy súčasne. Existuje teda dvojité povinnosť v akčnom výskume zameranom na štúdium systému a súčasne spolupracovať s členmi systému v meniacich sa zmenách, ktoré spolu považujú za žiaduci smer. Realizáciu tohto dvojitého cieľa si vyžaduje aktívnu spoluprácu s výskumným pracovníkom a klientom, a preto zdôrazňuje význam spolupráce učenia ako primárny aspekt procesu výskumu“ [4].

Prvé zmienky o pôvode akčného výskumu sa objavujú približne v 30. rokoch 20. storočia, v spojení s menom Kurt Lewin, ktorý je považovaný za jeho zakladateľa. Kurt Lewin, ovplyvnený antropológiou a myšlienkami chicagskej školy, sa usiloval o demokratizáciu sociálneho výskumu, kedy hlavnú úlohu vo výskume má zohrávať subjekt, ktorému je pripisovaná veľká miera aktívnej spoluúčasti. V 40. rokoch 20. storočia začal spolupracovať

Kurt Lewin so skupinou učiteľov na kolumbijskej univerzite, čím bola otvorená cesta akčnému výskumu do oblasti vzdelávania. Postupne sa začínal presadzovať prístup „teachers as researchers“, teda učitelia ako výskumníci. V 60. – 70. rokoch v Anglicku, Lawrence Stenhouse už chápal akčný výskum ako nástroj inovácie školy, ktorá je možná iba vtedy ak sa sami učitelia stanú súčasťou tohto procesu, a to tak, že sa chopia úlohy objavovateľov a výskumníkov. Blízkym spolupracovníkom Lawrencea Stenhousea bol John Elliott, ktorý ako prvý použil termín *action research* (akčný výskum) pre prácu s učiteľmi. John Elliott chápal akčný výskum ako systematickú reflexiu profesijných situácií prevádzaných s cieľom ich ďalšieho rozvoja [3]. V strednej Európe je akčný výskum pojem pomerne neznámy, alebo dokonca nový, no pomaly sa dostáva do povedomia [5].

To, čo oddeľuje tento typ výskumu od všeobecnej odbornej praxe, konzultácie alebo od denného riešenia problémov, je dôraz na vedeckú štúdiu, ktorá hovorí, že výskumník študuje problém systematicky a zabezpečuje informovanosť o teoretických úvahách. Značná časť času venovaného výskumu je strávená výberom vhodných metodických nástrojov, aby vyhovovali nárokom na situáciu a na zber, analýzu a prezentáciu údajov o prebiehajúcom cyklickom základe [6].

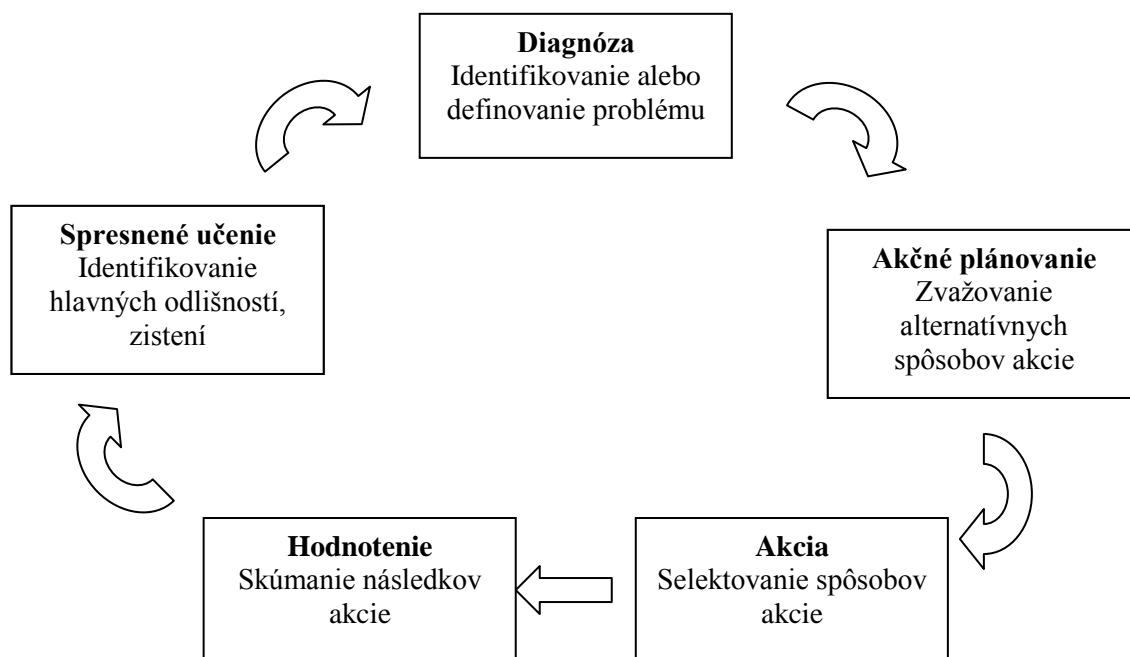
Stephen Kemmis vyvinul jednoduchý model cyklickej povahy s typickými krokmi výskumného procesu (obr. 1). Každý cyklus má 4 kroky: plánovanie, akcia, pozorovanie a reflexia [7].

Obr. 1 Špirála akčného výskumu [7]

Gerald Susman priniesol trochu viac rozpracovaný cyklus akčného výskumu (obr. 2). Ten rozlišuje päť fáz, ktoré majú byť vedené v rámci jednotlivých fáz výskumného cyklu. Najskôr sa problém identifikuje, zhromažďujú sa údaje pre presnejšie stanovenie diagnózy. Potom nasleduje kolektívny výber z viacerých možností riešení, z ktorých vzniká jeden plán činnosti, ktorý je realizovaný. Údaje o výsledkoch intervencie sú zhromaždené a analyzované a výsledky sú interpretované tak, ako bolo akcia úspešná. V tomto momente je problém znovu posúdený a proces začína ďalší cyklus. Tento proces pokračuje, kým nie je problém vyriešený [8].

Pri akčnom výskume v učiteľskej (pedagogickej) praxi ide o praktický výskum učiteľa v triede, alebo učiteľom realizovaný druh pedagogického výskumu, ktorý reaguje na aktuálne problémy výučby (tzv. pedagogické experimentovanie). Pedagogické výskumy, ktoré sú vykonávané profesionálnymi výskumníkmi najčastejšie riešia zložité pedagogické problémy. Akčný výskum je však zameraný priamo na vylepšovanie, skvalitňovanie a pozitívne ovplyvňovanie praktickej výučby. Obrovskou

Obr. 2 Detailný model akčného výskumu [8]

výhodou je, že okamžite sa využívajú jeho výsledky. Vykonáva ho učiteľ (niekedy v spolupráci s výskumníkmi) priamo vo svojej učiteľskej praxi [9].

Cieľom akčného výskumu je získať praktické výsledky bezprostredne použiteľné v pedagogickej situácii, pritom sa nevylučuje ich prínos pre rozvoj koncepcií a vedeckých teórií. Rozširovanie výskumných zistení sa uskutočňuje spravidla výmenou medzi učiteľmi v rámci profesijných združení na škole, inštitúcií ďalšieho vzdelávania alebo prostredníctvom vysokých škôl [10].

Postup pri akčnom výskume:

→ Na základe svojich skúseností zistíme, že niektorý prvok systému výučby nie je efektívny, alebo že by ho bolo možné realizovať kvalitnejšie, a preto uvažujeme o procese výučby, ktorý chceme skvalitniť.

→ Môžeme sa inšpirovať výmenou skúseností s kolegami, alebo sebvzdelávaním.

→ Navrhujeme príslušnú inováciu, prekonzultujeme ju s kolegami, alebo s výskumníkom.

→ V spolupráci s kolegami alebo s výskumníkom urobíme plán, tzv. projekt akčného výskumu, ako sa bude postupovať pri overovaní efektívnosti navrhnutej inovácie.

→ Navrhnutú inováciu realizujeme vo výučbe na základe stanoveného plánu.

→ Priebežne zisťujeme dôsledky a vplyv inovácie na priebeh a výsledky výučby.

→ Zistené výsledky vyhodnotíme a oboznámime s nimi pedagogickú verejnosť. Ak sú výsledky pozitívne, inovácia sa stane súčasťou výučby. Niekedy býva jej prínos tak podstatný, že významne prispeje k rozvoju určitej koncepcie alebo aj vedeckej teórie.

→ Ak naopak výsledky nie sú presvedčivé, učiteľ navrhne ďalšiu inováciu a celý cyklus sa znovu opakuje.

Medzi prínosy akčného výskumu učiteľov patria [10]:

- + v oblasti pedagogického výskumu prispieva najmä k odbornému rastu učiteľov,
- + učí zbierať a triediť údaje dôležité pre pedagogickú prax, na ich základe vytvárať nové poznatky, rozširovať a prehľbovať odborné spôsobilosti, a na základe toho vykonávať zodpovedajúce pedagogické rozhodnutia,
- + prináša určité zmeny v presvedčení a konaní učiteľov, v rozvoji ich kritického myslenia a v chápaní podstaty vzdelávania,
- + podnecuje učiteľov pre inovačné postupy, sebareflexiu a samohodnotenie,

+ prináša uspokojenie z práce (predovšetkým z morálneho hľadiska),
 + je to jedným zo spôsobov ako sa stať lepším učiteľom, ako riešiť problémy v triede, či v škole,
 + umožňuje uplatnenie nových výskumných zistení v pedagogickej praxi, čím skvalitňuje výučbu na škole,
 + napomáha rozvoju pedagogickej teórie,
 + je neoddeliteľnou súčasťou výučby, a preto sa stáva súčasťou kvalitnej práce učiteľa.
 Najväčšou nevýhodou akčného výskumu je to, že sa obyčajne realizuje na malej vzorke (napr. v jednej triede), a preto zovšeobecnenie jeho výsledkov je obmedzené (niekedy platí len pre skúmanú vzorku žiakov).

Na našich školách je málo učiteľov, ktorí by mali osvojené potrebné znalosti a skúsenosti s realizáciou akčného výskumu v školskom prostredí. Nájde sa však dosť takých, ktorí by po nevyhnutnom zaškolení dokázali efektívne využívať výsledky akčného výskumu pre zlepšovanie kvality výučby. Tento výskum by sa mal stať súčasťou výučby každého učiteľa, ktorý pracuje v systéme riadenia kvality výučby. Pravidelný prieskum svojej profesionality, sociálnej klímy v triede, či ďalších kľúčových oblastí kvality výučby, by mali učitelia zaradiť do časovo-tematických plánov svojho predmetu. Zistené výsledky a závery takýchto prieskumov pomáhajú učiteľovi zdokonaľovať proces výučby, uspokojovať potreby žiakov a v neposlednom rade rozvíjať svoje učiteľské kompetencie [10].

Prehľad najčastejšie používaných metód v akčnom výskume

V akčnom výskume sa uplatňujú všeobecne známe metódy, ktoré sa používajú pri pedagogicko-psychologickom diagnostikovaní a pri pedagogickom výskume. V súčasnosti existuje mnoho autorov, ktorý sa danou problematikou zaoberajú, cieľom tejto kapitoly je len určitý prehľad postupov, metód, techník atď., ktoré možno používať v jednotlivých fázach akčného výskumu.

Metódy hľadania a vytvárania východísk akčného výskumu:

- brainstorming,
- skupinový rozhovor,
- pedagogický denník... .

Metódy získavania a zhromažďovania údajov:

- pozorovanie (jeho rôzne typy),
- rôzne typy rozhovorov,
- video a audiozáznamy,
- testy,
- dotazníky,

- zápisky... .

Metódy analýzy dát:

- testovanie téz,
- vytváranie kategórií a kódovanie dát,
- vytváranie metafor,
- analýza rozhodnutí... .

Metódy vytvárania a overovania stratégií jednania:

- myšlienkové testovanie alternatív jednania,
- brainstorming... .

Spôsoby prezentácie výsledkov akčného výskumu:

- správa z výskumu,
- prípadová štúdia... [3].

3 Vlastný prínos

Tak ako je uvedené v úvode v súčasnosti absentuje prítomnosť tejto problematiky v publikáciách. Je mnoho autorov, ktorý sa problematikou akčného výskumu zaoberajú len okrajovo, alebo ju len spomenú v rozsahu pár riadkov alebo jedného odseku. Pociťujeme nedostatočne rozpracovanú túto oblasť a to je hlavným dôvodom na napísanie o akčnom výskume ucelene, čo považujeme za prínos tohto príspevku. Uvedená metóda akčného výskumu je použitá pri zavádzaní systému manažérstva kvality v prostredí strednej školy.

4 Záver

Akčný výskum vychádza z akcie (z nejakého konkrétneho problému) a viaže sa na ďalšiu akciu (na riešenie problému). Preto môžeme hovoriť aj o dynamickom procese. Dobré vykonaný akčný výskum prepojí prax s teóriou a teóriu s praxou. Na záver snád len dodať, že akčný výskum patrí medzi nikdy nekončiaci cyklus.

5 Literatúra

- [1] PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J.: *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2003.
- [2] MAŇÁK, J., ŠVEC, Š., ŠVEC, V.: *Slovník pedagogické metodologie*. Brno: Paido, 2005.
- [3] MAŇÁK, J., ŠVEC, V.: *Cesty pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2004.
- [4] GILMORE, T., KRANTZ, J., RAMIREZ, R.: *Action Based Modes of Inquiry and the Host-researcher Relationship*. Consultation, 5/3, 1986, s.160-176.
- [5] BRONIŠ, P.: *Akčný výskum: výskum v službách zmeny*. Konferencia Zlín, 2007.
- [6] O'BRIEN, R.: *An Overview of the methodological Approach of Action Research*. [online]. [citované 2012-10-21]. Dostupné na internete:

http://www.web.ca/~robrien/papers/arfinal.html#_Toc26184651

[7] MACISAAC D.: *An Introduction to Action Research*. [online]. [citované 2012-10-22]. Dostupné na internete: <http://www.phy.nau.edu/~danmac/actionrsch.html>.

[8] SUSMAN, G. I.: *Action Research: A Sociotechnical Systems Perspective*. Ed. G. Morgan. London: Sage Publications, 1983.

[9] TUREK, I.: *Učiteľ a pedagogický výskum*. Bratislava: Metodické centrum: Bratislava, 1996.

[10] BLAŠKO, M.: *Výskum učiteľov vo výučbe*. [online]. [citované 2012-10-22]. Dostupné na internete:

<http://web.tuke.sk/kip/main.php?om=1300&res=low&menu=1310>.

Ing. Michaela Mikušová
Katedra techniky a informačných technológií
Pedagogická fakulta UKF

Drážovská cesta 4

949 74 Nitra, SR

E-mail: michaela.mikusova@ukf.sk

Www pracoviska: <http://www.ktit.pf.ukf.sk/>

Doc. Ing. Vladimír Soták, CSc.

Katedra techniky a informačných technológií
Pedagogická fakulta UKF

Drážovská cesta 4

949 74 Nitra, SR

E-mail: vsotak@ukf.sk

Www pracoviska: <http://www.ktit.pf.ukf.sk/>